

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ & ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ
ΕΝΟΡΙΑ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

Τά ιερά Κειμήλια Τῶν Ἅγίων Τεσσάρων Μαρτύρων στὴν Ἐνορία Ἑδαίσκοδῆς Ρεθύμνης

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΡΕΘΥΜΝΗΣ & ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ
ΕΝΟΡΙΑ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

ΤΑ ΙΕΡΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΝΟΡΙΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ 2021

2. Τέσσερις Μάρτυρες: οἱ «δικοί μας» οὐράνιοι ἥρωες

Οι Τέσσερις Μάρτυρες, τό καύχημα τοῦ Ρεθέμνους, εζησαν τόν καιρό τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 καί, ὅπως ὅλοι ξέρουμε, κατάγονταν ἀπό τίς Μέλαμπες Ἀγίου Βασιλείου, κεφαλοχώρι πού βρίσκεται μέσα στά ὅρια τῆς Ιερᾶς Μητροπόλεως Λάμπης, Συβρίτου καί Σφακίων, γι' αὐτό καί στό ἀπολυτίκιό τους (τό κυριότερο τροπάριο πού ψάλλεται στήν ἑορτή τους) χαρακτηρίζονται «τῆς Κρήτης γεννήματα καί Λάμπης θρέμματα». Ἡταν ὁ **Μανουήλ** καί ὁ **Ἀγγελής** (ἀδέλφια μεταξύ τους), ὁ **Γεώργιος** καί ὁ **Νικόλαος**, πού ἦταν ξαδέρφια τους καί ξαδέρφια καί μεταξύ τους. Γιά τούς Τούρκους εἶχαν τό ἐπώνυμο Ρετζέπης, ἀλλά τό πραγματικό ἐπώνυμο τῆς οἰκογένειάς τους ἦταν Βλατάκης.

Ἡταν κρυπτοχριστιανοί καί παιδιά κρυπτοχριστιανῶν – δηλαδή χριστιανοί πού παρίσταναν τούς μουσουλμάνους, ἀπό τό φόβο τῶν Τούρκων. Κρυφά λάτρευαν τό Χριστό καί φανερά παρίσταναν πώς ἀκολουθοῦν τή μουσουλμανική θρησκεία.

Στήν Κρήτη, ὅπως καί στήν Κύπρο καί τόν Πόντο, τήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας ὑπῆρχαν χιλιάδες κρυπτοχριστιανοί. Αὐτό ὄφειλόταν στήν ἀπίστευτη ἀγριότητα τῶν Τούρκων ἐναντίον τῶν χριστιανῶν. Παρότι ὑπῆρχαν καί φιλήσυχοι Τούρκοι, πού ἦταν φίλοι τῶν χριστιανῶν, ὅμως ὑπερτεροῦσαν οἱ βίαιοι, ἐπιθετικοί καί φανατικοί Τούρκοι, πού μετέτρεπαν τή ζωή τῶν ὑπόδουλων χριστιανῶν σέ συνεχές μαρτύριο. Ἐπίσης, ἂν καί ἡ Όθωμανική Αύτοκρατορία εἶχε νόμους καί δικαστήρια, πού πολλές φορές προσπαθοῦσαν νά διατηροῦν μιά ἰσορροπία, ὅμως στήν πράξη οἱ χριστιανοί ἦταν ἐκτεθειμένοι στήν καταπίεση τῶν φανατικῶν μουσουλμάνων, μπροστά στήν ὅποια δέν εἶχαν κανένα δικαίωμα, ἐνῶ ἂν γίνονταν μουσουλμάνοι ἀποχτοῦσαν ἀμέσως ἐλευθερία καί ἔξουσία! Ἐτσι, χιλιάδες Ἐλληνες ἐξισλαμίστηκαν (ἔγιναν μουσουλμάνοι), εἴτε στ' ἀλήθεια εἴτε στά ψέματα.

Δυστυχῶς ὅμως, ἀν καὶ πολλές οἰκογένειες κρυπτοχριστιανῶν παρέμειναν κρυφά δρθόδοξες γιά πολλές γενιές καὶ μάλιστα στίς ἐπαναστάσεις ἀγωνίστηκαν γιά τὴν ἐλευθερία (ὅπως οἱ Κουρδούληδες, οἱ Κερίμηδες κ.ἄ.), οἱ περισσότερες, καθώς περνοῦσαν οἱ γενιές, γίνονταν ἀληθινοὶ μουσουλμάνοι, συχνά μάλιστα πιὸ σκληροὶ καὶ καταπιεστικοὶ ἀπό τοὺς Τούρκους!... Αὗτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι «Τουρκοκρητικοί»: Κρητικοί, ἀπόγονοι ἐξισλαμισμένων χριστιανῶν. Ἀλλοι ἦταν ἔντιμοι καὶ εἰρηνικοί, φίλοι μὲ τοὺς χριστιανούς γείτονες καὶ συχωριανούς τους, ἄλλοι ὅμως ἦταν βάρβαροι, ἀνελέητοι καὶ αἰμοδιψεῖς. Οἱ Τουρκοκρητικοί ὅλοι ἔφυγαν ἀπό τὴν Κρήτη μέ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν, μετά τή Μικρασιατική Καταστροφή, καὶ οἱ ἀπόγονοί τους, πού ζοῦν σήμερα στήν Τουρκία (στή Μικρά Ασία), ἀκόμα μιλᾶνε στήν κρητική διάλεκτο ὅπως οἱ παλιοί Κρητικοί.

Οἱ Τέσσερις Μάρτυρες, πού ὡς «Τούρκοι» εἶχαν περιουσία καὶ ἔξουσία, δέν κοιτοῦσαν μόνο τὸν ἑαυτό τους, ἀλλὰ προσπαθοῦσαν νά βοηθήσουν τοὺς χριστιανούς. Ἐτσι, ἀναφέρεται στήν *Ιστορία τῆς Κρήτης* τοῦ Βασιλείου Ψιλάκη, πού ἐκδόθηκε γύρω στό 1910 (τόμος Γ', σελίδες 1328-1329), ὅτι ὁ «Ἀχμέτ Αγάς» (ὁ Νικόλαος) γύρισε μιά μέρα στίς Μέλαμπες ἀπό τὸν Κουσέ καὶ βρῆκε ἔναν ἄγριο γενίτσαρο ἀπό τὸ Βαθειακό Άμαριον νά ἔχει συγκεντρώσει τίς χριστιανές τοῦ χωριοῦ καὶ νά τίς ὑποχρεώνει, κατά τή συνήθεια τῶν κατακτητῶν, νά χορεύουν γι' αὐτόν στό σπίτι τοῦ παπᾶ. Αμέσως ὅρμησε μέσα, ἔσπασε τή λύρα τοῦ λυράρη καὶ ἔδιωξε κακήν κακῶς τόν εἰσβολέα, λέγοντάς του νά γλεντίζει στό χωριό του κι ὅχι νά ἔρχεται στίς Μέλαμπες νά τόν προσβάλλει. «*Ἡτο δέ ὁ Ἀχμέτ Ρετζέπης* (ὁ Νικόλαος) *ταχύτατος, εὐστροφώτατος καὶ ἀτρόμητος...* Οὕτως ὁ ἀγριογιαννίτσαρος... ἐπῆρε τά βρεμένα του καὶ ἐπανήρχετο εἰς Βαθυακόν κατησχημένος καὶ μένεα πνέων».

Τά παραπάνω τά διαβάζουμε στό βιβλίο μέ τήν ἀκολουθία τῶν ἀγίων (δηλ. τό ὑμνογραφικό ἔργο πού ψάλλεται πρός τιμήν τους), πού βρίσκεται στό ναό τους, στό

κοιμητήριο τῶν Περιβολίων Ρεθύμνου (ὅπου βρίσκεται καί ὁ τάφος τους), καί ἔχει ἐκδοθεῖ τό 1985 ἀπό τὸν τότε ἐφημέριο τῶν Περιβολίων π. Νικόλαο Κουτσαυτάκη.

Ἡ φανέρωση καὶ τὸ μαρτύριο

Κατά τὴν ἐπανάσταση τοῦ '21, οἱ Τέσσερις Μάρτυρες φανέρωσαν τὴ χριστιανική τους πίστη καὶ πολέμησαν στὸ πλευρό τῶν χριστιανῶν. Ὄταν λύγισε ἡ ἐπανάσταση μέ τῇ βοήθεια τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, γύρισαν στὸ χωριό τους καὶ ζοῦσαν ὡς χριστιανοί φανερά πλέον. Ὄταν δῆμος ἦρθαν οἱ φοροεισπράκτορες τῶν Τούρκων καὶ τούς εἶδαν χριστιανούς (ἐνῶ ὡς τότε τούς ἤξεραν γιά μουσουλμάνους), προσπάθησαν νά τούς ξαναφέρουν στὸ Ἰσλάμ καὶ, βλέποντας πώς δέν τό καταφέρουν, τούς κατήγγειλαν στὸν Τούρκο διοικητή τοῦ Ρεθύμνου, τό Μεχμέτ Πασά.

«Γι' αὐτό καὶ συλλαμβάνονται κατά πᾶσαν πιθανότητα καλοκαιρινό μήνα (ἴσως Ιούλιο) τοῦ 1824 καὶ φυλακίζονται μέχρι τὴν ἐκτέλεσή τους (28 Οκτωβρίου 1824). Ο τόπος τῆς φυλακίσεώς τους ἐντοπίζεται στὸ σημερινό τελωνεῖο Ρεθύμνης, ἀκριβῶς πίσω ἀπό τὸ λιμάνι τῆς πόλεως, ἐκεῖ στὸ βόρειο μέρος, πού τότε ἦταν ἐνας λοφίσκος πού ἔμοιαζε μὲ φρούριο. Ἐκεῖ μέσα στίς δυό ὑγρές καὶ σκοτεινές ὑπόγειες ἀποθήκες, πού τίς ἔδεναν σίδερα, δεμένοι καὶ ἀλυσσοδαρμένοι κλείστηκαν οἱ Ἅγιοι καὶ πέρασαν τρεῖς καὶ τέσσερεις μῆνες βασανισμένη κόλαση. Καί περίμεναν τό δράμα τους με ἀντοχή. Ή πίστη ἀντέχει περισσότερο ἀπό τό σίδερο καὶ τὴν ἀλυσίδα. Χαλυβδώνεται καὶ σιδερένιος ὀλοκαυτώνεται ὁ Μάρτυρας. Γρανίτης, πού ἐξουδετερώνει τὴν ἀντίσταση. Βράχος πού ρουφᾶ τό κῦμα.

Ο τόπος τῆς ἐκτελέσεώς τους εἶναι ἡ Μεγάλη Πόρτα, πού τὴν ἔβαψαν μέ τό ἀθῶ καὶ ἀγνό αἷμα τους. Ἐκεῖ ἀφησαν τὰ κεφάλια τους γιά νά κερδίσουν τίς ψυχές τους. Ἐκεῖ ἔδωσαν τό κορμί τους γιά τὴν πίστη τους. Ἐκεῖ ἔμεινε ἡ τελευταία ἀναπνοή τους, γιά νά εἰσπνέουν οἱ ἐπερχόμενες γενεές τὴν αὔρα τῆς χριστιανικῆς χαραυγῆς» (Τίτος

Συλλιγαρδάκης, Μητροπολίτης Ρεθύμνης καί Αύλοποτάμου, Κρήτες Άγιοι, Ρέθυμνο 1983).

Οι ἄγιοι συνελήφθησαν καί ὅδηγήθηκαν μέ τά πόδια ἀπό τίς Μέλαμπες στό Ρέθυμνο. Φυλακίστηκαν καί βασανίστηκαν γιά ν' ἀρνηθοῦν τό Χριστό καί νά ξαναγίνουν μουσουλμάνοι. Ἐκεῖνοι ὅμως ἀπαντοῦσαν γενναῖα: «Γεώργιος ἐγεννήθηκα, Γεώργιος θά ποθάνω», «Ἄγγελής ἐγεννήθηκα, Άγγελής θά ποθάνω», «Μανώλης ἐγεννήθηκα, Μανώλης θά ποθάνω», «Νικόλαος ἐγεννήθηκα, Νικόλαος θά ποθάνω» – τά λόγια αὐτά διασώθηκαν στή μνήμη τῶν Ρεθεμνιωτῶν καί μ' αὐτά τά λόγια ἀφηγοῦνταν τήν ιστορία τους οἱ γιαγιάδες μας.

Τελικά καταδικάστηκαν σέ θάνατο, κατά τόν παραδοσιακό ισλαμικό νόμο, ώς ἀποστάτες ἀπό τό Ισλάμ. Τελάλης διακήρυξε σέ ὅλο τό Ρέθεμνος πώς τίς 28 τοῦ Οκτώβρη (τοῦ 1824) «θά σκοτώσουντες τέσσερις γκιαούρηδες» καί πώς ὅλος ὁ λαός μπορεῖ νά πάει νά «διασκεδάσει μέ τό θέαμα», πού θά περιλαμβάνει καί μουσική καί γιορτή! Οι ἄγιοι ἀποκεφαλίστηκαν κάτω ἀπό τόν πλάτανο, πού εἶχε δεχτεῖ τό αἷμα πολλῶν ἀγωνιστῶν. Ὄταν θανατώθηκε ὁ τελευταῖος, λέει ἡ παράδοση, τό σῶμα τοῦ πρώτου δέν εἶχε νεκρωθεῖ, ἀλλά σπαρταροῦσε ἀκόμη.

Τά ίερά σώματά τους τά ἀφησαν ἄταφα, γιά νά τρομοκρατήσουν τούς χριστιανούς. Τή νύχτα ὅμως χριστιανοί καί Τοῦρκοι ἔβλεπαν οὐράνιο φῶς νά τά φωτίζει. «Ο Άλλαχ ρίχνει φωτιά νά τούς κάψει» λέγανε οι Τοῦρκοι. Οι χριστιανοί ὅμως καταλάβαιναν πώς ὁ Θεός τούς εἶχε δώσει τό βραβεῖο τῆς νίκης καί τούς εἶχε πάρει στόν οὐρανό. Ἡδη οἱ Ρεθεμνιῶτες ἥξεραν πολύ καλά ὅτι οι τέσσερις ἡρωικοί ἄντρες ἦταν ἄγιοι. Κάποιοι εἶχαν μαζέψει τό αἷμα τους μέ βαμβάκι, ἐνῶ τρεῖς ἡμέρες ἀργότερα κάποιοι θαρραλέοι χριστιανοί ζήτησαν τά σώματα γιά νά τά θάψουν. Τά παρέλαβαν ὁ Αντώνιος Μπουρδούνης καί ὁ Γεώργιος Λαγός, μαζί μέ ἄλλους, καί τά ἔθαψαν στό λόφο τοῦ ἄγιου Γεωργίου Μυλούρη, στά Περβόλια. «Τό δέ ἐκχυνόμενο αἷμα, καθώς καί τά ἐνδύματα αὐτῶν,

έποιουν πάμπολλα θαύματα» (ἀπό τό βιβλίο τῆς ἀκολουθίας τους). Κι ἐκεῖ, στά Περβόλια, οἱ χριστιανοί βλέπανε τίς νύχτες «λαμπάδες ἀναμμένες» ἀπό οὐράνιο φῶς νά φωτίζουν τούς τάφους τῶν ἁγίων.

Τό γιαταγάνι τῶν ἁγίων καὶ τό πρῶτο θαῦμα τους

Τήν ήμέρα τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ, ὁ Τοῦρκος δῆμιος πῆγε στό σπίτι του καὶ σκούπισε τό ματωμένο γιαταγάνι του μέ μιά πετσέτα. Ή τυφλή μητέρα του, χωρίς νά ἔχει ἰδέα γιά τά γεγονότα, ἄγγιξε τήν πετσέτα καὶ αἰφνιδίως ἐπανῆλθε τό φῶς της! Ρώτησε τό γιό της γιά τήν προέλευση τοῦ αἵματος καὶ, ὅταν ἔμαθε γιά τή σφαγή τῶν μαρτύρων, τοῦ εἶπε: «Νά ξέρεις πῶς αὐτοί οἱ ἀνθρωποι ἦταν ἄγιοι».

Ἐτσι ἐκείνη ἡ μουσουλμανική οἰκογένεια φύλαξε τό γιαταγάνι ώς ἵερό κειμήλιο. Πέρασε ἀπό χέρι σέ χέρι καὶ, ἐκατό χρόνια μετά, ὅταν ἔφευγαν οἱ μουσουλμάνοι μέ τήν ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν, κάποιος ἀπόγονός της τό παρέδωσε σέ χριστιανικά χέρια. Σήμερα φυλάσσεται στόν ἵερό ναό τοῦ ἁγίου Νικολάου Σπλάντζια, μέσα τήν παλιά πόλη τῶν Χανίων, ὅπου οἱ τέσσερις ἄγιοι τιμῶνται μέ ἴδιαίτερη λαμπρότητα.

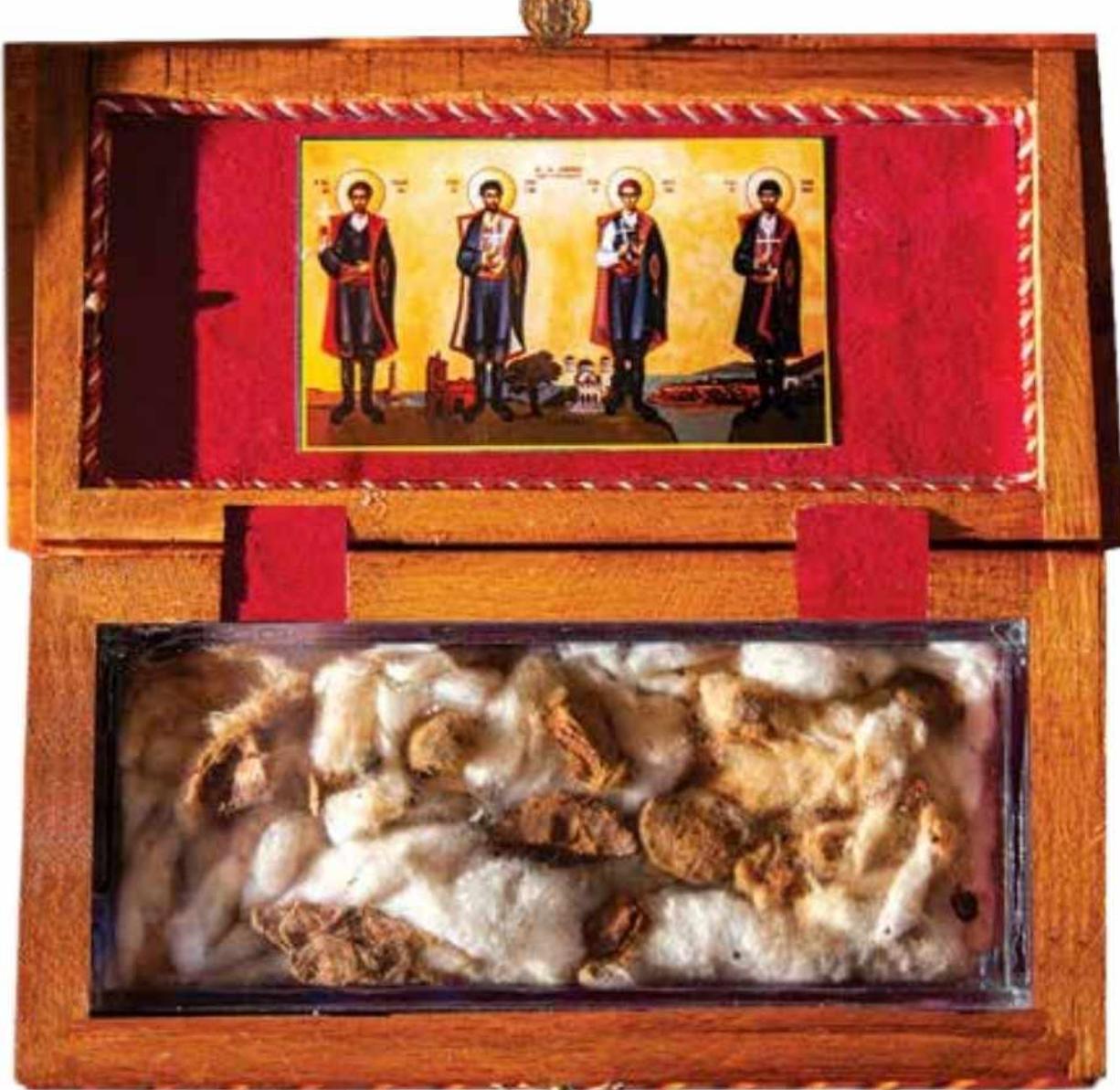
Ο ἐπίσκοπος Ρεθύμνης Ἰωαννίκιος ἀργότερα πραγματοποίησε τήν ἐκταφή τους (ἀνακομιδή τῶν λειψάνων τους) καὶ μεγάλο μέρος τῶν ἱερῶν λειψάνων τους τό ἔστειλε γιά φύλαξη στή μονή Άρκαδίου.

Οἱ Ρεθεμνιῶτες τίμησαν ἀμέσως τούς Ἅγιους Τέσσερις. Μόλις ἔνα χρόνο μετά τό μαρτύριό τους (τό 1825) λειτούργησαν πρός τιμήν τους, ψάλλοντας τήν ἀκολουθία τῶν Ἅγίων Πάντων, μιά πού δέν εἶχε γραφτεῖ ἀκόμη εἰδική ἀκολουθία. Ή πρώτη γνωστή εἰκόνα τους ζωγραφίστηκε μόλις 12 χρόνια μετά τό μαρτύριό τους, τό 1836, ἐνῶ ὑπάρχει ἔγγραφο πού μιλάει γιά τόν ἑορτασμό τους στίς 28 Οκτωβρίου 1837 στό μητροπολιτικό ναό τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου (Μεγάλη Παναγία). Ἐκεῖ βρίσκεται καὶ ἡ πρώτη εἰκόνα τους, τοῦ 1836.

Τό ἀκόνι (ἀκονόπετρα) στό όποιο ἀκόνισε τό γιαταγάνι του ὁ δῆμιος,
ἔνα ἀπό τά ίερά κειμήλια τῶν Τεσσάρων Μαρτύρων
πού φυλάσσονται στήν ἐνορία Ἐπισκοπῆς

Τό 1839 ἥδη εἶχε γραφτεῖ ἀκολουθία πρός τιμήν τους
ἀπό τόν ἐπίσκοπο Ρεθύμνης Καλλίνικο καί τό Μητρο-
πολίτη Κρήτης Μελέτιο. Ἀκολούθησαν κι ἄλλες ἀκολου-
θίες καί ἀρκετές εἰκόνες, ὅπως ἔκεινες τοῦ 1839 καί τοῦ
1844, πού βρίσκονται στό χωριό τους (στίς Μέλαμπες),
καί ἔκεινη τοῦ 1859, πού βρίσκεται στό ναό τοῦ Ἅγιου Γε-
ωργίου Περιβολίων, ὅπου οἰκοδομήθηκε δεύτερο κλίτος
πρός τιμήν τῶν ἀγίων Τεσσάρων Μαρτύρων.

Βαμβάκι ἐμποτισμένο στό αἷμα τῶν ἀγίων Τεσσάρων Μαρτύρων,
ἀναπόφευκτα ἀνακατεμένο μέ χῶμα

«Ο λαός τῆς Κρήτης εἶναι ἀπό τή φύση του καί τή θέση του συνναισθηματικός. Η συνναισθηματικότητά του αὐτή ἐπενεργεῖ στό φιλότιμο. Τό φιλότιμο στή φιλοξενία. Η φιλοξενία στήν κοινωνικότητα. Η κοινωνικότητα στή φιλία. Η φιλία στήν ἑνότητα. Η ἑνότητα στήν ἀποφασιστικότητα. Καί ή ἀποφασιστικότητά του γίνεται ἡρωϊσμός καί ἀγιότητα. Ήρωες Ἅγιοι εἶναι οἱ Ἅγιοι Τέσσερεις... Ἐνάρετης οἰκογένειας ἐκβλαστήματα. Ήρωϊκῆς γενιᾶς κλάδοι.

Μάχονται στόν ἀγώνα τῆς ἐλευθερίας. Καὶ στέφονται μέτο στεφάνη τῆς ἀγιότητας» (Τίτος, Μητροπολίτης Ρεθύμνης, ὁ.π.).

Τά τελευταῖα χρόνια ίδιαίτερη προσπάθεια νά μεταφερθεῖ ἡ τιμή τῶν Τεσσάρων Μαρτύρων ἐντός καὶ ἔκτος Ἑλλάδος καταβάλλεται ἀπό τόν Λαογραφικό Ὁμιλο «Κουρῆτες» καὶ τόν ἀρχηγό του Μανώλη Παττακό.

Ἡ ἱστορία τῶν ἀγίων καὶ τῆς σχέσης τοῦ φερεθεμνιώτικου λαοῦ μ' αὐτούς δέν τελειώνει ἐδῶ. Πολλά στοιχεῖα θά βρεῖ ὁ ἐνδιαφερόμενος στό βιβλίο *Οἱ ἄγιοι Τέσσερις Νεομάρτυρες τοῦ Ρεθέμνου*, πού ἐκδόθηκε τό 1998, καθώς καὶ στό βιβλίο τοῦ δασκάλου εἰδικῆς ἀγωγῆς Γιώργη Καλογεράκη *Τέσσερις Μάρτυρες*, πού ἐκδόθηκε τό 2008 καὶ περιλαμβάνει ἑκτενῆ μελέτη τῆς ζωῆς τους καὶ τῆς τιμῆς πρός αὐτούς, ἀλλά καὶ ἕνα ποιητικό θεατρικό ἔργο γιά ἐκείνους στήν κρητική διάλεκτο. Καὶ τά δύο βιβλία εἶναι ἐκδόσεις τῆς ἐνορίας Τεσσάρων Μαρτύρων τοῦ Ρεθύμνου. Άλλα καὶ ἀπό τίς Μέλαμπες, τό χωριό τους, ἔχουμε ἕνα ἐξαιρετικό βιβλίο γιά τούς τέσσερις ἀγίους, πού καταγράφει, μεταξύ ἀλλων, μοναδικές λεπτομέρειες τῆς ἱστορίας τους, διασωθεῖσες στήν τοπική παράδοση· εἶναι τό βιβλίο τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου π. Εὐαγγέλου Τσουρδαλάκη *Οἱ Ἅγιοι Τέσσερις Νεομάρτυρες Γεώργιος, Ἀγγελής, Μανουήλ καὶ Νικόλαος* οἵ ἐκ Μελάμπων καὶ ἐν Ρεθύμνη μαρτυρήσαντες, πού ἐκδόθηκε τό 2015.

Τό ἀπολυτίκιο τους (ἡχος δ'):

Τῆς Κρήτης γεννήματα καὶ Λάμπης θρέμματα, τούς τετραρίθμους Νεομάρτυρας ἀνενφημήσωμεν, Γεώργιον, Ἀγγελήν, Μανουήλ καὶ Νικόλαον· οὗτοι γάρ διά πίστιν τοῦ Κυρίου σφαγέντες, τό αἷμα αὐτῶν ἐθελούσιας ἐν τῇ Ρεθύμνῃ ἐξέχεαν, διό καὶ παρέησίαν ἔχοντες πρός Χριστόν, πρεσβεύονσιν ἀεί, ὑπέρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Οἱ παλαιότερες εἰκόνες τῶν ἀγίων,
(α) ἀπό τὸν μητροπολιτικό ναό
τοῦ Ρεθύμνου (1836),
(β) ἀπό τὴ γενέτειρά τους,
τίς Μέλαμπες (1837).